

УЧАСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

TRANSLATOR'S PARTICIPATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS: FOREIGN EXPERIENCE

Сіренко О.В., к.ю.н, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Університет державної фіскальної служби України

Стаття присвячена розгляду теоретичних питань, пов'язаних із зарубіжним досвідом участі перекладача у кримінальному провадженні з метою подальшого вдосконалення зазначеного інституту у кримінальному судочинстві України.

Мета статті полягає у вивченні зарубіжного досвіду участі перекладача в кримінальному провадженні.

Саме за допомоги перекладача гарантується право користуватись рідною мовою тим учасникам, які взагалі не володіють державною мовою, або не достатньо володіють нею. Вітчизняне законодавство має окремі законодавчі прогалини щодо участі перекладача у кримінальному провадженні і потребує вдосконалення.

У статті проаналізовано ряд праць, статей, так значний внесок у дослідження окремих питань участі перекладача у кримінальному судочинстві внесли Н. А. Абдулаєв, Ю. П. Алєнін, Ю. М. Грошевий, М. А. Джафаркулієв, Л. А. Костіна, О. П. Кучинська, М. І. Леоненко, В. Т. Маляренко, М. М. Михєенко, І. Л. Петрухін, Г. П. Саркіянц та інші.

Оскільки на формування інститутів кримінального процесу прямий вплив здійснює не тільки національне законодавство, але й міжнародні договори та конвенції, здійснено аналіз нормативно-правових актів окремих зарубіжних країн, які регулюють порядок залучення перекладача до судового провадження, визначають вимоги до них, тощо.

Автором акцентується увага на тому, що якісно робота може бути виконана лише професіоналом своєї справи. Тому для вирішення проблем перекладу в кримінальному судочинстві необхідно використовувати допомогу саме професійних судових перекладачів і у кримінальному провадженні повинні брати участь лише перекладачі, сертифіковані Міністерством юстиції України та внесені до реєстру судових перекладачів.

У статті зроблено висновок, що міжнародно-правові акти, які регламентують участь перекладача у кримінальному судочинстві передбачають два основних положення: у випадку, якщо обвинувачена особа не розуміє мову, яка використовується в суді або ж не говорить нею – вона має право на перекладача; послуги перекладача надаються безоплатно.

Ключові слова: перекладач, судовий переклад, перекладацька компетентність, присяжний перекладач.

The article is devoted to the consideration of theoretical issues related to the foreign experience of the participation of an interpreter in criminal proceedings with the aim of further improving this institution in the criminal justice of Ukraine.

The purpose of the article is to study the foreign experience of the participation of an interpreter in criminal proceedings.

It is with the help of a translator that the right to use the mother tongue is guaranteed to those participants who do not speak the state language at all, or do not speak enough of it. Domestic legislation has separate legislative gaps regarding the participation of an interpreter in criminal proceedings and needs to be improved.

The article analyzes a number of works, articles in which certain issues of the participation of an interpreter in criminal proceedings are investigated

Since the formation of institutes of the criminal process is directly influenced not only by national legislation, but also international treaties and conventions, the analysis of regulatory acts of individual foreign countries that regulate the procedure for attracting an interpreter to court proceedings, determine the requirements for them, and the like.

The author focuses on the fact that quality work can only be performed by a professional in his field. Therefore, to solve the problems of translation in criminal proceedings, it is necessary to use the help of professional judicial translators, and only translators who are certified by the Ministry of Justice of Ukraine and entered in the register of court translators should participate in criminal proceedings.

The article concludes that international legal acts governing the participation of an interpreter in criminal proceedings provide for two main provisions: if the accused does not understand the language used in the court or does not speak it, she has the right to an interpreter; translation services are provided free of charge.

Key words: translator, judicial translation, translation competence, sworn translator

Одним із учасників кримінального провадження є перекладач. Саме за його допомоги гарантується право користуватись рідною мовою тим учасникам, які взагалі не володіють державною мовою, або не достатньо володіють нею. Вітчизняне законодавство має окремі законодавчі прогалини щодо участі перекладача у кримінальному провадженні і потребує вдосконалення.

Під впливом європейської інтеграції змінюються політичні, економічні, юридичні процеси в Україні, змінюється і законодавство, що є виявом глобальних змін і значним кроком до стандартів ЄС, тому є актуальним питання вивчення зарубіжного досвіду участі перекладача в кримінальному провадженні з метою подальшого вдосконалення інституту участі перекладача у кримінальному судочинстві України.

На формування інститутів кримінального процесу прямий вплив здійснює не тільки національне законодавство, але й міжнародні договори та конвенції.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий Резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамб-

леї ООН від 16 грудня 1966 року у п. 3 ст. 14 визначає, що кожен має право бути терміново повідомленим мовою, яку він розуміє про характер і підстави пред'явленого йому обвинувачення, а також користуватися безоплатно допомогою перекладача, якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді або не говорить цією мовою [11].

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята Радою Європи на Римському конгресі 4 листопада 1950 року також передбачає право на інформування кожного, кого заарештовано про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього зрозумілою для нього мовою (ч. 2 ст. 5), Таке ж право визначене і щодо обвинуваченого у п. а ч. 3 ст. 6 Конвенції. Право на безоплатну допомогу перекладача надається тоді, коли обвинувачений не розуміє мови, яка використовується в суді або не розмовляє нею (п. е ч.3 ст.6) [5]

Положення про перекладача містяться і у Зводі принципів захисту всіх осіб, що були затримані або ув'язнені, в будь-якій формі, затвердженому Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 9 грудня 1988. Так, відповідно до прин-

ципу 14, особа що недостатньо добре розуміє або говорить мовою, яка використовується владою, відповідальною за її арешт, затримання або ув'язнення, має право на одержання якомога швидше мовою, яку вона розуміє, інформації про будь-яку постанову про затримання, а також про причини затримання (арешту), і на одержання допомоги перекладача, якщо необхідно безоплатно, у зв'язку з юридичним розглядом після його арешту [3].

Програма дій Всесвітньої конференції ООН проти расизму, расової дискримінації, ксенофобії і пов'язаною з ними нетерпимістю у п. «д» ст. 30 зобов'язує «забезпечити гуманне і справедливе поводження з мігрантами, незалежно від їх імміграційного статусу, органами, які їх затримують, а також отримання ними ефективного правового захисту і, у разі необхідності, допомоги компетентного усного перекладача, відповідно до норм міжнародного права і стандартів в сфері прав людини, особливо під час допитів» [16].

Право на залучення у разі необхідності усних і письмових перекладачів без додаткових витрат для зацікавлених осіб під час використання регіональної мови або мови національних меншин, для перекладу процесуальних документів під час провадження, закріплене у Європейській Хартії регіональних мов або мов меншин (ст. 9), яка прийнята в Страсбурзі 5 листопада 1992 року і ратифікована Україною у 2003 році [2].

В результаті ратифікації Європейської соціальної Хартії в Україні прийнятий Закон «Про засади державної мовної політики», який забезпечує всебічний розвиток і вживання поряд з українською як державною мовою, регіональних мов або мов меншин та інших мов, якими користується населення країни в державному, економічному, політичному і громадському житті [15].

Серед джерел міжнародного права, які регулюють питання участі перекладача у кримінальному судочинстві слід назвати також Конвенцію СНД про права і основні свободи людини, яка прийнята Радою глав держав СНД 26 травня 1995 року. Зокрема, п. «д» ч. 3 ст. 6 Конвенції СНД закріплює можливість обвинуваченого користуватися безплатною допомогою перекладача, якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді чи не говорить нею [6].

Зазвичай професійна правосуб'єктність перекладача визначається документами міжнародних організацій. Незважаючи на їх ненормативний характер, вони мають вплив на характер і зміст діяльності перекладача при здійсненні ними професійної діяльності, в тому числі й у кримінальному судочинстві. Однією із таких організацій є Міжнародна федерація перекладачів, яка створена у 1953 році. Її метою є об'єднання перекладацьких організацій різних країн, збирання й передача організаціям-членам корисної для них інформації, захист моральних і матеріальних прав перекладачів в світі, пропаганда перекладу як професії і мистецтва, удосконалення статусу перекладача в суспільстві.

Як зазначає А.Б. Бушев, «кваліфіковане виконання юридичного перекладу потребує суттєвих знань та навичок перекладача, зокрема:

- 1) знання мови-джерела і мови перекладу;
- 2) знання двох юридичних систем;
- 3) знання відповідних галузей права;
- 4) спеціальні знання у сфері науки чи техніки, які використовуються у судовому розгляді справи;
- 5) підготовка самого перекладу» [1, с.27].

Судовий переклад як особливий різновид юридичного перекладу повинен здійснюватися на високому професійному рівні, тому до судових перекладачів пред'являється ціла низка додаткових вимог. Це такі як компетентність, незацікавленість в результатах розгляду справи, відсутність судимості та інші. Найбільш важливою серед них є перекладацька (спеціальна) компетентність, яка полягає в сукупності мовних знань, вмін та навичок, які відо-

бражають високу ступінь володіння основною мовою та мовою перекладу, а також предметною термінологією, яка дозволяє перекладачу еквівалентно і адекватно передавати зміст основного тексту засобами мови перекладу з врахуванням мовної та культурної різниці.

Перекладацька (спеціальна) компетентність повинна носити об'єктивний характер, тобто бути документально підтвердженою. Такими документами можуть бути: спеціальний диплом про освіту чи інший диплом, який підтверджує вільне володіння мовою, якою здійснюється провадження по справі і мовою учасника, якому необхідний перекладач; трудова книжка чи інший документ, який підтверджує досвід перекладацької діяльності; анкета перекладача; висновок спеціаліста; вказівка в протоколі про те, що особа, яка потребує перекладача розуміє переклад даного перекладача [4, с.16].

Способом перевірки компетентності кандидата у перекладачі в Україні, який є поширеним на практиці є ознайомлення з документами про його освіту, їх копіювання і приєднання до матеріалів справи [7, с.106].

У багатьох країнах Північної Америки та Європейського Союзу існує законодавство, яке вимагає від перекладачів, мати відповідний кваліфікаційний сертифікат. Сертифікат підтверджує, по-перше, їх високий фаховий рівень, по-друге, необхідний ступінь володіння ними відповідною тематикою. Слід зазначити, що отримати роботу перекладача у таких надзвичайно вимогливих до фахового рівня центрах можуть лише найкращі випускники світових перекладацьких шкіл. Наприклад, близько 40 % випускників Вищої школи перекладу Монтерейського Інституту міжнародних досліджень працюють перекладачами у Вищих судах США [17, с. 260].

Для сертифікації необхідно мати перекладацький досвід, не мати судимостей і штрафів, відвідувати семінари по перекладу в суді, продемонструвати як знання юридичної термінології, так і процедури суду та кодексу професійних перекладачів, здати тести на професійне володіння мовами, скласти усний іспит. Процедура складна і вартісна. В процесі підготовки до процедури сертифікації підкреслюється необхідність знання мов на рівні коледжу, знайомство з пресою та Інтернетом, юридичним телебаченням, яке дозволяє познайомитись з судовим протоколом, словниками, підготовка до іспиту [1, с.30].

Слід зазначити, що лише в декількох штатах існує вимога залучати для перекладу в судах тільки сертифікованих перекладачів. Суди самостійно визначають перекладацький рівень особи за допомогою тестів.

Незалежно від сертифікації, всі перекладачі є службовцями суду і після прийняття присяги перебувають на службі у суді і повинні відповідати вимогам Стандартів роботи і Професійної відповідальності Професійних Судових перекладачів Федеральних судів США [1, с.28].

В США багато уваги приділяється незацікавленості перекладача в результатах справи. Під час процесу він не повинен спілкуватись зі сторонами, свідками, присяжними, друзями і родичами сторін, адвокатами поза процесом. При наявності конфлікту інтересів (особиста зацікавленість в результатах справи) перекладач повинен розкрити її і відмовитись від роботи [1, с. 31].

В країнах Західної Європи вживається поняття «присяжний перекладач» – це особа, яка уповноважена органами судової влади або Міністерством юстиції для офіційного перекладу юридичних документів на території юрисдикції конкретного суду чи країни в цілому. Можна сказати, що поняття «присяжний перекладач» дещо ширше ніж «судовий перекладач», так як включає в себе не лише право на участь у суді, а й здійснення офіційного перекладу юридичних документів, посвідчення вірності перекладів з однієї мови на іншу. Оскільки судовий переклад входить в обов'язки присяжного перекладача, то суттєвої різниці в цих поняттях ми не бачимо.

В Німеччині перекладачі наділяються правом на усний переклад у суді відповідними Верховними судами земель. Умовою отримання від суду права на статус присяжного перекладача є або наявність диплому перекладача, виданого німецьким університетом, або ж свідоцтво про складання державного екзамену для перекладачів (зазвичай при Торгово-промисловій палаті). Право стати присяжним перекладачем надається також, як виняток, особам, які володіють ґрунтовними знаннями та багаторічним досвідом в даній сфері. Всі перекладачі, які успішно склали іспити занесені в спеціальний каталог з вказівкою на ту чи іншу спеціальність [12].

В Республіці Польща функціонує інститут присяжних (офіційних) перекладачів, який передбачає, що офіційний переклад може бути виконаний лише уповноваженою на те особою, яка має відповідне свідоцтво присяжного перекладача, видане на основі іспиту, відповідальним за проведення якого є Організаційний департамент відділу присяжних перекладачів Міністерства юстиції Польщі.

У Франції діяльність бюро перекладів підлягає обов'язковому державному ліцензуванню, а присяжні перекладачі працюють при апеляційних судах. Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу Франції перекладачем в суді є повнолітня особа, яка прийняла присягу перед початком здійснення перекладу у суді, а в окремих випадках як перекладач допускається особа з 21 року (ст.344). В Бельгії функцію призначення і контролю за присяжними перекладачами здійснює окружний суд, а в Великобританії – організація перекладачів [9].

Офіційний чи присяжний перекладач, акредитований Міністерством Закордонних Справ Іспанії, це перекладач який здав кваліфікаційні іспити, що є гарантією якості його перекладів. Відповідно до іспанського законодавства, присяжним перекладачем в Іспанії може бути лише повнолітній громадянин Іспанії чи іншої країни ЄС, а також особа повинна мати іспанську університетську освіту (чи мати підтверджений в Іспанії диплом);

Існують два шляхи для того, щоб стати присяжним перекладачем в Іспанії:

1. Мати вищу освіту в письмових та усних перекладах, підтвердивши в Міністерстві Закордонних Справ і Кооперації Іспанії наявність установлених кредитів у визначених предметах.

2. Пройти офіційний іспит в Офісі Перекладів з Іноземних Мов (Oficina de Interpretación de Lenguas) при Міністерстві Закордонних Справ і Кооперації.

Міністерство Закордонних Справ і Кооперації Іспанії у своїх інформаційних джерелах постійно надає інформацію про іспанських присяжних перекладачів. Публікуються спеціальні списки іспанських присяжних перекладачів із вказівкою імені та прізвища перекладача, його контактними даними, роком одержання звання присяжного перекладача в Іспанії, а також способом яким було одержано звання іспанського присяжного перекладача [14].

В Естонії, як і в інших країнах, в законодавстві також існує поняття «присяжний перекладач». Відповідно до Закону Естонії «Про присяжних перекладачів» від 17 січня 2001 р. присяжний перекладач – це особа, яка займає публічно-правову посаду і якій державою надано право засвідчувати в межах вказаних у кваліфікаційному свідоцтві, правильність перекладу документів та їх копій з однієї мови на іншу, виконаних нею особисто чи будь-якою іншою особою. Присяжного перекладача не потрібно щоразу приводити до присяги і попереджати про відповідальність за неправильний переклад в судовому засіданні (ст.2).

Екзаменаційну комісію щодо присвоєння кваліфікації присяжного перекладача створює Міністр юстиції Естонії. До складання іспиту на отримання кваліфікації присяжного перекладача допускаються дієздатні громадяни Есто-

нії, які мають вищу академічну освіту і щодо яких немає жодних обставин, які б були перешкодою для присвоєння кваліфікації присяжного перекладача. Міністр юстиції призначає осіб, які склали іспит на посаду та видає їм кваліфікаційне свідоцтво. Перед призначенням на посаду особи повинні принести присягу. В кваліфікаційному свідоцтві вказуються мови перекладу, результати екзамену і атестації, а також інші необхідні відомості (ст.7). Практикуючі присяжні перекладачі зобов'язані кожних п'ять років проходити атестацію. Міністр юстиції може встановити мінімальну річну норму службової діяльності присяжного перекладача, при невиконанні якої, такі перекладачі підлягають достроковій атестації.

Присяжний перекладач окрім основної службової діяльності може займатись підприємницькою діяльністю, перебувати на іншій державній службі, якщо основним видом його діяльності є здійснення перекладів, викладання мов чи інша діяльність, якщо вона пов'язана з частим використанням іноземних мов, які зазначені в кваліфікаційному свідоцтві. (ч.1 ст.9) [9].

Таким чином, присяжні (судові) перекладачі в США та країнах Європи це особи, які отримали сертифікат (посвідчення) на основі складеного іспиту у органах державної влади та введені у реєстр перекладачів. Перекладачем може бути лише повнолітня та повністю дієздатна особа, яка не зацікавлена у розгляді справи.

Очевидним є той факт, що якісно робота може бути виконана лише професіоналом своєї справи. Тому для вирішення проблем перекладу в кримінальному судочинстві необхідно використовувати допомогу саме професійних судових перекладачів.

Вітчизняні науковці пропонують шляхи вирішення цієї проблемної ситуації, наприклад, створивши спеціалізовані бюро перекладів у кожному регіоні України та єдиний Державний реєстр бюро перекладів і окремих перекладачів [10, с.121].

Л. Костіна пропонує створити при органах юстиції спеціальний Реєстр атестованих судових перекладачів. Перекладачі із запропонованого Реєстру мали б перевагу для слідчих у залученні до проведення слідчих (процесуальних) дій, що, наприклад, відбуваються без участі осіб, які не розуміють мови кримінального судочинства. На думку вченої оцінювати фактичну придатність особи виконувати функції перекладача і достатню ступінь володіння власне мовою кримінального судочинства мають не слідчі (за формальними ознаками), а певні фахівці, за організаційно-методичної участі органів Міністерства освіти та Міністерства юстиції України [8, с.119].

Вказані вище пропозиції науковців в якійсь мірі знайшли свою реалізацію. Так, з метою забезпечення професійного перекладу під час кримінального провадження в Україні та вирішення проблем, пов'язаних з пошуком перекладачів органами досудового розслідування та суду, наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 березня 2013 року №228, затверджено порядок ведення Державною міграційною службою України Довідково-інформаційного реєстру перекладачів.

Створення Довідково-інформаційного реєстру перекладачів є суттєвим кроком в напрямку забезпечення учасників кримінального провадження перекладачем. Існування бази даних перекладачів полегшить роботу слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в пошуку перекладача для участі у провадженні.

Включення перекладача у реєстр здійснюється на підставі заяви, до якої особа додає свідоцтво (диплом) про кваліфікацію перекладача або інший документ, що підтверджує володіння іноземною мовою [13].

Як зазначалось вище, диплом про освіту перекладача підтверджує лише факт володіння ним основною мовою та мовою перекладу, а не предметною термінологією, знання якої є необхідним для правильності та повноти пере-

кладу. Крім того, імперативної вимоги закону про те, що у кримінальне провадження слід залучати лише перекладачів із новоствореного реєстру немає. Тому особа й надалі вправі запросити у провадження перекладача, фаховість якого підтверджуватиметься відповідними документами, незважаючи на те, що відомості про такого перекладача відсутні у реєстрі.

На нашу думку у кримінальному провадженні повинні брати участь лише перекладачі, сертифіковані Міністерством юстиції України та внесені до реєстру судових перекладачів.

Розглянувши зарубіжний досвід участі перекладача в кримінальному провадженні, з'ясували, що міжнародно-правові акти, які регламентують участь перекладача у кримінальному судочинстві передбачають два основних положення: у випадку, якщо обвинувачена особа не розуміє мову, яка використовується в суді або ж не говорить нею – вона має право на перекладача; послуги перекладача надаються безоплатно.

Крім того, вважаємо, що буде доцільним проведення сертифікації перекладацької діяльності, яка допоможе підтвердити рівень компетентності перекладача, а також необхідно створити реєстр саме судових перекладачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бушев А.Б. Вопросы юридического перевода. Язык и право: актуальные проблемы взаимодействия. Материалы Международной научно-практической Интернет-конференции. Ростов н/Д: Ростиздат, 2011. С. 27-36.
2. Європейська Хартія регіональних мов або мов меншин від 05.11.1992 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_014 (дата звернення 10.05.2020).
3. Звіт принципів захисту всіх осіб, які були затримані або ув'язнені, в будь-якій формі: Резолюція 43/173 Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.1988 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_206 (дата звернення 10.05.2020).
4. Имамудинова Г.Я. Актуальные вопросы участия переводчика в уголовном процессе России: Автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. 2011. 23 с.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: від 04.11.1950 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004 (дата звернення 12.05.2020).
6. Конвенція Співдружності Незалежних Держав про права і основні свободи людини від 26.05.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_070 (дата звернення 10.05.2020).
7. Костіна Л. Участь перекладача у кримінальному судочинстві. *Право України*. 2003. № 8. С. 106-110.
8. Костіна Л. Щодо вдосконалення процесуального становища перекладача на стадії досудового розслідування. *Право України*. 2004. № 3. С.118 – 121.
9. Ларин А.А. Институт присяжных переводчиков: зарубежный опыт и перспективы введения в России. Актуальные вопросы перевода и практики перевода URL: <https://www.alba-translating.ru/ru/ru/articles/2011/larin2011.html> (дата звернення 20.05.2020).
10. Леоненко М.І. Принцип національної мови у кримінальному судочинстві: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Запоріжжя, 2001. 187 с.
11. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: Резолюція 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення 12.05.2020).
12. Ольга де Гильде, Кто и как может стать переводчиком в Германии? Zeitschrift «Partner». 74 (11). 2003. URL: <https://www.partnerinform.de/partner/detail/2003/11/260/1237/kto-i-kak-mozhet-stat-perevodchikom-v-germanii?lang=ru> (дата звернення 10.05.2020).
13. Порядок ведення Державною міграційною службою України Довідково-інформаційного реєстру перекладачів: затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11.03.2013 № 228. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0801-13> (дата звернення 10.05.2020).
14. Присяжний перекладач в Іспанії. URL: http://www.lanian.es/ua/article/certified_translator_spanish (дата звернення 10.05.2020).
15. Про засади державної мовної політики. Закон України від 3.07.2012. №5029 – VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17> (дата звернення 20.05.2020).
16. Програма дій з виконання Декларації про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 07.09.2001 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_b88 (дата звернення)
17. Снегірєва О. Мовне різноманіття і цінність мови у вузькоспеціалізованому міжкультурному спілкуванні. Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи: збірник наукових праць. К.: Логос, 2011. С. 258-263.